

Гойко Анна Андріївна

студентка групи ПСм-1-14-2.0д, VI курс, спеціальність «Психологія»

hahoiko.il14@kubg.edu.ua

Науковий керівник

Столярчук Олеся Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка

o.stoliarchuk@kubg.edu.ua

ДИНАМІКА КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. Розглянуто проблему формування кар'єрних орієнтацій майбутніх фахівців. За результатами емпіричного дослідження кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів зафіксовано позитивну динаміку, зокрема посилення прагнення до саморозвитку та самовдосконалення, а також активізацію бажання вирішувати складні професійні завдання. Встановлено, що мотивація професійної діяльності упродовж фахового навчання студентів-психологів знижується, що свідчить про нездійсненні очікування студентів або зниження загального інтересу до обраної професії. Виявлено позитивні зміни професійної самооцінки студентів, яка стабілізується і стає адекватною упродовж їхнього фахового навчання.

Ключові слова: професія; кар'єра; кар'єрні орієнтації; професійна мотивація; професійна самооцінка; майбутні психологи.

Актуальність та доцільність дослідження. Одним із важливих періодів розвитку кар'єрних орієнтацій особистості є її період навчання у ВНЗ, коли відбувається активний процес постановки кар'єрних цілей і розробки планів, що визначають успішність подальшого кар'єро-професійного розвитку в цілому. Врахування таких критеріїв кар'єрних орієнтацій, як інтереси та нахили, значно збільшує ймовірність вибору студентом тієї кар'єри, яка буде приносити йому моральне задоволення і дозволить максимально реалізувати свій потенціал. Тому викладачам важливо слідкувати за динамікою кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів та організовувати їх рефлексію упродовж всього навчання задля побудови успішного шляху професійного розвитку і кар'єрного зростання.

Аналіз останніх публікацій. Наукова спільнота не має єдиної позиції щодо тлумачення поняття кар'єри та кар'єрних орієнтацій. Так, американський дослідник Д. Сьюпер зазначає, що кар'єра – це певна

послідовність комбінації ролей, які людина виконує упродовж свого життя [8, 21]. На противагу цьому, російська вчена А. К. Маркова визначає кар'єру як процес здобуття професійних навичок, засвоєння яких сприятиме розвитку особистості як професіонала. Також, на думку вищезгаданого автора, особистість свідомо обирає та будує свою кар'єру, як у професійному, так і посадовому значенні [5, 48].

Аналізуючи психологічний зміст поняття кар'єри, науковець А. Д. Карнишев виділяє 3 психологічні компоненти цього феномену:

- 1) цільовий компонент: цілі, задачі, проекти, мотиви, потреби, цінності;
- 2) процесуальний компонент: стратегії, етапи, періоди, фази;
- 3) результативний компонент: досягнення, зміна ролей і позицій, професійна компетентність, професійне та посадове зростання.

Кар'єрні орієнтації включені у цільовий компонент структури кар'єри та є одним із регулятивних механізмів професійного розвитку, як вважає вищезгаданий фахівець [4, 74].

На думку американського психолога Е. Шейна, кар'єрні орієнтації – це ряд уявлень співробітника про себе, ключові цінності, мотиви, навички, що визначають вибір кар'єри [7, 80]. За допомогою орієнтацій можна передбачити, який вид кар'єри виявиться для людини найбільш задовільним, оскільки люди намагаються вибрати спосіб життя відповідно до найважливіших для них цінностей.

Вчена Л. М. Балабанова стверджує, що професійна кар'єра – це процес підвищення знань, вмінь, навичок. Конкретний працівник у процесі трудової діяльності проходить різні стадії розвитку: навчання, професійне зростання, підтримку професійних здібностей і вихід на пенсію. Професійна кар'єра може проходити за лінією спеціалізації (поглиблення в одній сфері, обраній на початку професійного шляху) або транспрофесіаналізації (оволодіння іншими сферами діяльності) [1, 19].

Визнаючи кар'єру багатофакторним процесом, М. Вудкок виділяє дві групи факторів, що впливають на її формування:

- 1) об'єктивні фактори (структура суспільства, престижність професії й освіти, рівень безробіття, регіональні відмінності і т. п.);
- 2) суб'єктивні фактори (специфіка уявлень про професію, про себе, свої здібності та можливості, індивідуальний досвід і т. п.).

Дослідник наголошує, що позитивне ставлення до майбутньої професійної кар'єри виступає важливою основою спрямованості людини на реалізацію своїх можливостей у межах професійної діяльності та досягнення високого рівня професіоналізму. Вибір кар'єри має смислоутворювальний характер, а реалізація у професійній кар'єрі є найважливішим елементом самореалізації та професійного становлення особистості [2, 33].

Російський вчений Е. Ф. Зеєр зазначає, що професійне становлення – це формування особистості у межах динамічного безперервного процесу прогресивного розвитку індивіда в системі взаємопов'язаних професійно значущих видів діяльності. Також процес професійного становлення зумовлений динамікою кар'єрних орієнтацій, як відзначає фахівець [3, 15].

Таким чином, аналіз наукової літератури виявив, що попри різноплановість тлумачень поняття професійної кар'єри, підходи психологів об'єднує визнання вагомості цього феномену для успішності життєвої та професійної самореалізації особистості. В свою чергу, ефективно розгортання професійної кар'єри фахівця-початківця суттєво визначається змістом його кар'єрних орієнтацій. Нам імпонує позиція авторів психологічного словника, в якому кар'єрні орієнтації визначаються як ціннісні орієнтації, якими керується особистість, обираючи свій професійний шлях. Кар'єрні орієнтації виступають в якості внутрішнього джерела кар'єрних цілей людини, висловлюючи відповідно те, що для особистості є найбільш важливим у професійній діяльності [6, 296]. Водночас, кар'єрні орієнтації майбутніх психологів піддаються постійній трансформації під

впливом значних суспільних змін. Тому невизначеними залишаються питання динаміки та домінуючих чинників формування кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів, що і стало предметом дослідження.

Метою статті є аналіз результатів дослідження динаміки кар'єрних орієнтацій студентів-психологів в процесі професійного навчання.

Завдання реалізуються через аналіз базових теоретико-методологічних підходів вивчення кар'єрних орієнтацій та висвітлення результатів дослідження динаміки кар'єрних орієнтацій студентів-психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Задля вивчення динаміки кар'єрних орієнтацій студентів-психологів було застосовано ряд методик, як-то: «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір у модифікації А. Реана); «Визначення професійної самооцінки» (О. А. Столярчук); опитувальник кар'єрних орієнтацій особистості «Якорі кар'єри» (Е. Шейна, перекладений й адаптований В. Є. Винокуровою та В. О. Чікер), які дають можливість визначити вплив мотивації та самооцінки на формування кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів; авторська анкета «Особливості формування кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів», яка дозволяє виявити чинники та значущість кар'єрних орієнтацій студентів-психологів.

В емпіричному дослідженні взяли участь студенти першого, третього та п'ятого курсу НПУ імені М. П. Драгоманова, факультету соціально-психологічних наук та управління, спеціальності «Психологія», загальною кількістю 67 осіб.

За результатами застосування опитувальника «Якорі кар'єри» було виявлено неоднозначну динаміку формування кар'єрних орієнтацій особистості майбутніх психологів. Зокрема, у студентів першого курсу більш виражена орієнтація на досягнення успіху або підвищення рівня компетентності (52%), що свідчить про першочергові потреби досліджуваних у отриманні професійних знань та перспективі стати майстрами своєї справи.

У досліджуваних третього курсу переважає потреба у стабільності місця проживання (55%), що вказує на прагнення студентів бути у безпеці. Встановлено також, що особистості з означеним типом кар'єрної орієнтації вирізняються низьким рівнем суб'єктивного контролю.

Зведені дані щодо динаміки кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів подано на рис. 1.

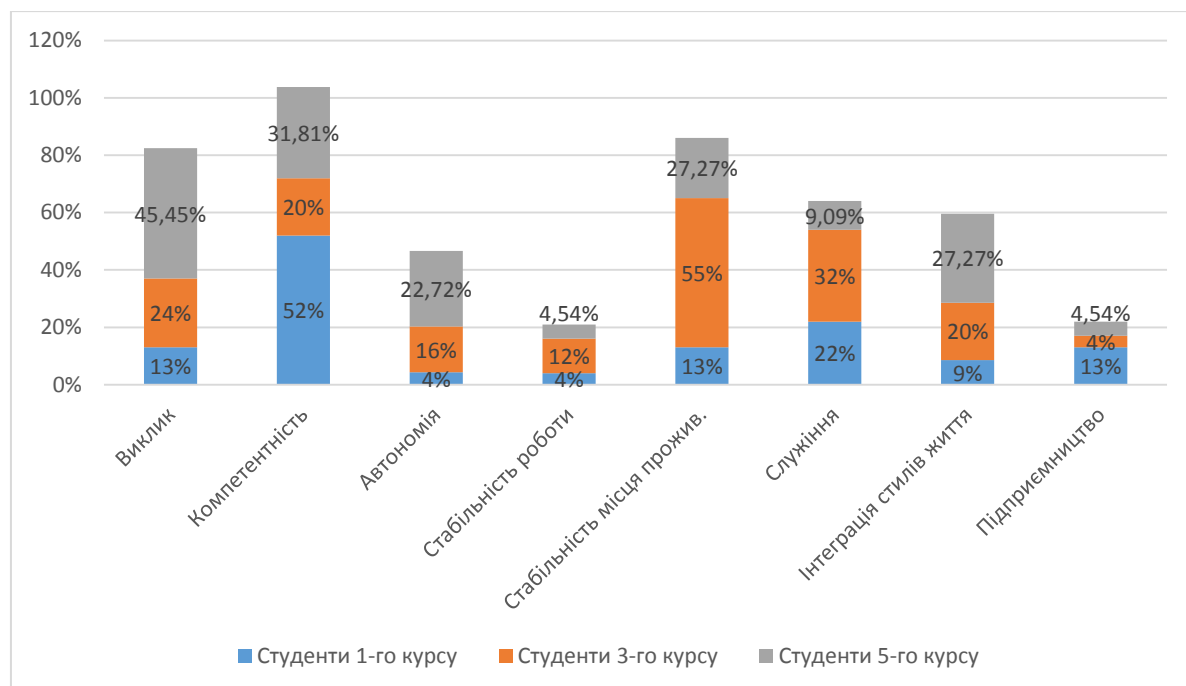

Рис. 1. Динаміка кар'єрних орієнтацій студентів-психологів

У студентів п'ятого курсу переважає бажання вирішувати складні професійні завдання (45,45%), це свідчить про те, що досліджувані схильні до нових ідей, вони мають широкі інтереси, їм притаманне цілісне сприйняття дійсності. Основною орієнтацією досліджуваних є збалансованість індивідуальних потреб, інтересів родини та професійне просування (27,27%).

Водночас, простежується негативна динаміка орієнтацій щодо професійної компетентності опитаних: якщо на першому курсі мотив досягнення успіху або підвищення рівня компетентності є одним з домінуючих (52%), то на третьому курсі цей мотив вже знецінюється до 20%. Це зумовлено зниженням загального інтересу студентів означеної

спеціальності до навчального процесу в цілому. А на п'ятому курсі студенти займаються саморозвитком і самоосвітою, усвідомлюючи цінність і затребуваність саме компетентних, кваліфікованих фахівців, тому ця орієнтація посилюється до 31,81%. Цікаво, що значуща для діяльності психолога орієнтація на служіння іншим людям, їх психологічному здоров'ю та добробуту, будучи актуальною для студентів третього курсу (32%), суттєво знецінюється у п'ятикурсників (до 9,09%).

За результатами використання методики «Мотивація професійної діяльності» встановлено, що для студентів першого курсу домінуючим є саме зміст професії психолога, але під час подальшого навчання майбутні психологи починають усвідомлювати важливість зовнішньої мотивації, тобто їх хвилюють питання заробітної платні та кар'єрного зростання. Також зафіксовано, що у досліджуваних всіх курсів переважає внутрішня мотивація, однак її значущість спадає упродовж фахового навчання майбутніх психологів. Зведені статистичні дані щодо результатів дослідження мотивації майбутньої професійної діяльності студентів подано на рис. 2.

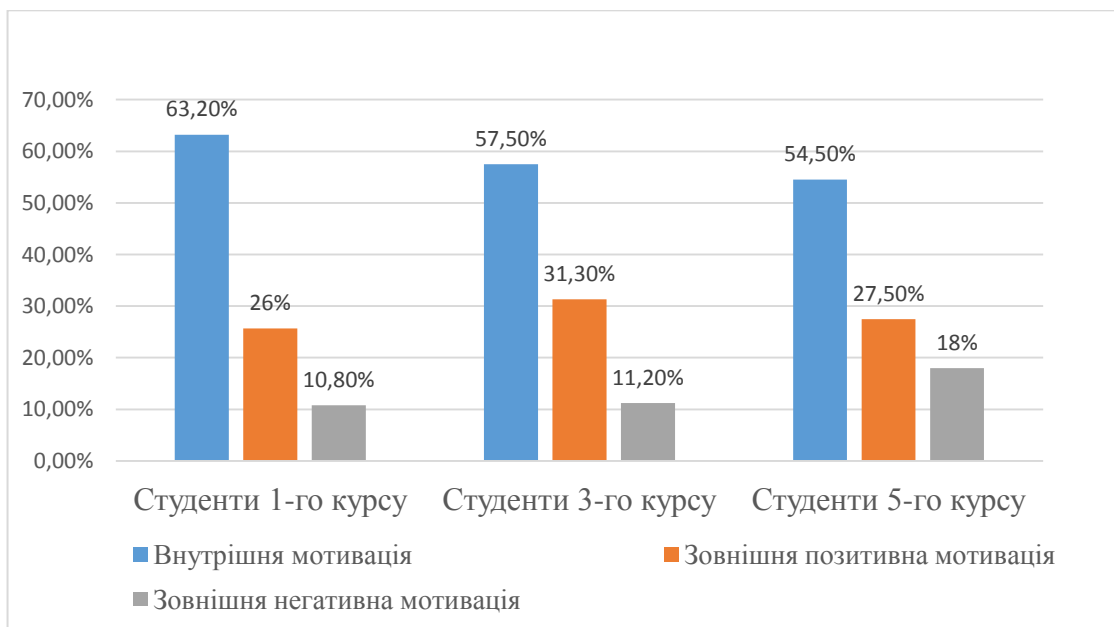

Рис. 2. Динаміка мотивації професійної діяльності студентів-психологів

Використання методики «Визначення професійної самооцінки» засвідчило значні зміни у формуванні цього компоненту професійної

самосвідомості майбутніх фахівців. Отримані результати вказують на зміни у професійній самооцінці студентів відповідно до року навчання: у студентів першого курсу переважає занижена професійна самооцінка (72%), яка зумовлена недостатнім рівнем професійних знань, умінь та навичок. Проте потенційна професійна самооцінка у першокурсників знаходиться на середньому рівні (60%), тобто студенти розуміють, що за роки свого професійного навчання вони зможуть здобути необхідний теоретичний та практичний досвід.

Для більшості студентів 3-го (65%) та 5-го (54,54%) курсів характерна адекватна професійна самооцінка. Це означає, що вони здобули певний професійний досвід упродовж навчання, при цьому у них залишається потреба в удосконаленні своїх знань. Потенційна професійна самооцінка у студентів 3-го (80%) та 5-го (77,27%) курсів на високому рівні, що свідчить про їх прагнення до саморозвитку та підвищення рівня професійної компетентності.

Однак, заслуговує на увагу й зростання показників завищеної актуальної професійної самооцінки студентів: до 15% щодо третьокурсників та 36% у студентів п'ятого курсу. Тобто має місце переоцінювання своїх фахових можливостей студентами по мірі зростання досвіду їх фахового навчання. Припускаємо, що зростання професійної компетентності майбутніх психологів спровокувало формування у них ілюзії досягнення професіоналізму. Зведені статистичні дані щодо результатів дослідження професійної самооцінки студентів-психологів подано у табл. 1.

Таблиця 1

Показники актуальної та потенційної професійної самооцінки майбутніх психологів

Курс	Актуальна професійна самооцінка	Рівень професійної самооцінки потенціалу
------	---------------------------------	--

навчання	Завищена	Адекватна	Занижена	Високий	Середній	Низький
<i>Перший курс</i>	0%	28%	72%	40%	60%	0%
<i>Третій курс</i>	15%	65%	20%	80%	20%	0%
<i>П'ятий курс</i>	36,36%	54,54%	9,10%	77,27%	22,73%	0%

За даними авторської анкети «Особливості формування кар'єрних орієнтацій студентів-психологів» було виявлено, що для студентів першого курсу притаманний середній рівень внутрішньої мотивації вибору професії. Більша кількість респондентів має аутоцентровану мотивацію, тобто обирала професію психолога, щоб допомогти собі розібратися в життєвих труднощах. Водночас ці студенти не задоволені професійним навчанням, оскільки на першому курсі у навчальній програмі переважають загальні дисципліни. Досліджувані не пов'язують поняття «психологія» з кар'єрою, тому у більшості студентів не сформовані кар'єрні орієнтації, адекватні майбутній спеціалізації. Лише незначна кількість студентів першого курсу (13%) уявляють себе психологами і планують свою професійну кар'єру саме відповідно до цього фаху.

Опитані студенти третього курсу вважають, що мотивами вступу на спеціальність «Психологія» стали їх характерологічні особливості, придатні для професії психолога. Досліджувані третьокурсники не мають однозначного ставлення до професійного навчання: майже половина студентів (45%) не задоволені навчальним процесом. Для більшості опитаних студентів третього курсу характерні кар'єрні орієнтації, що спрямовані на індивідуальне консультування, а професійна кар'єра виглядає як шлях до придбання власного кабінету, де буде здійснюватися робота з клієнтами. Третина третьокурсників уявляє себе у ролі практичного психолога школи

або ДНЗ. Водночас у більшості третьокурсників (75%) вже сформувалося бачення себе як психолога і вони прогнозують свої плани на майбутнє, пов'язані саме з цим фахом.

У студентів п'ятого курсу виявлено середній рівень внутрішньої мотивації вибору професії психолога: деякі студенти вступали на бюджет (20%), інші орієнтувалися на особистісні якості, які підходять для професії психолога (35%) або хотіли бути психологами (45%). Варто зазначити, що більшість п'ятикурсників (68%) не задоволені професійним навчанням. Все більшого значення для досліджуваних п'ятого курсу набуває процес саморозвитку, тому вони схильні до пошуків розвивальних семінарів, тренінгів та майстер-класів, які сприятимуть професійному становленню; менше третини (20%) студентів планують розвиватися у якості менеджерів, керівників, HR-директорів. Майже половина досліджуваних (45%) готується бути практичними психологами-консультантами; решта вбачає свій потенціал у тренерській діяльності (30%) або планує пов'язати життя з рекламою чи політикою (5%). Відповідно, майже всі п'ятикурсники мають конкретні плани щодо створення своєї майбутньої кар'єри.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, формування кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів є актуальною проблемою наукового сьогодення. Теоретичний аналіз науково-методичних джерел засвідчив, що адекватні кар'єрні орієнтації особистості, що формуються під час її фахового навчання, є значущим внутрішнім чинником успішності подальшої професійної самореалізації.

Емпіричне дослідження кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів вказує на суперечливу динаміку. Позитивним є факт посилення прагнення студентів-психологів до саморозвитку та самовдосконалення, а також активізація бажання вирішувати складні професійні завдання. Несприятлива динаміка простежується щодо альтруїстичної орієнтації на служіння людям, яку, по суті, витісняють прагматичні кар'єрні орієнтації.

Встановлено, що мотивація професійної діяльності упродовж фахового навчання студентів-психологів знижується, що свідчить про нездійсненні очікування студентів та пояснюється зниженням загального інтересу до обраної професії. Виявлено зміни професійної самооцінки студентів, яка у більшості опитаних стабілізується і стає адекватною упродовж їхнього фахового навчання. Водночас має місце поява та зростання завищеної актуальної професійної самооцінки майбутніх психологів, яка корелює з їхньою домінуючою високою самооцінкою фахового потенціалу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні впливу стилю комунікативної взаємодії студентів із викладачами на формування кар'єрних орієнтацій та мотивації фахової діяльності майбутніх психологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанова Л. М. Системные принципы детерминации психофизиологических взаимоотношений у студентов первых лет обучения в вузе / Л. М. Балабанова // Вісник Харківського університету. – Сер. «Психологія». – 1999. – № 2. – С. 18-24.
2. Вудкок М. Раскрепощенный менеджер: Для руководителя-практика / М. Вудкок. – М.: Владос, 1991. – С. 3-126.
3. Зеер Э. Ф. Диагностика профессионального развития личности молодого специалиста: отчет о НИР / Свердлов. инж.-пед. ин-т; рук. работы Э. Ф. Зеер. – Свердловск: Издательство СИПИ, 1989. – 37 с.
4. Карнышев А. Д. Очерки социальной психологии / А. Д. Карнышев. – Иркутск: Логос, 1998. – 325 с.
5. Маркова А. К. Карьерные ориентации личности в связи с психологическими составляющими ее мотивационно-потребностной сферы / А. К. Маркова // Человек. Сообщество. Управление: взгляд молодого исследователя (психология): материалы Всерос. научно-практ. конф. – Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 2008. – 100 с.
6. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х.: Прапор, 2009. – 672 с.
7. Schein E.N. Career anchors resisted/implications or career development in the 21St century / E.N. Schein // Academy of Management Executive. – 1996. – Vol. 10. – № 4. – P. 80-89.
8. Super D. E. Career development: self-concept theory / Super D. E. – New York: College Entrance Examination Board, 1963. – 462 p.

ДИНАМИКА КАРЬЕРНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

Гойко Анна Андреевна

студентка группы ПСм-1-14-2.0д, VI курс, специальность «Психология»
hahoiko.il14@kubg.edu.ua

Научный руководитель

Столярчук Олеся Анатольевна

кандидат психологических наук, доцент кафедры общей, возрастной и педагогической психологии Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко
o.stoliarchuk@kubg.edu.ua

Аннотация. Рассмотрено проблему формирования карьерных ориентаций будущих специалистов. В результатах эмпирического исследования карьерных ориентаций будущих психологов зафиксирована позитивная динамика, в частности усиление стремления к саморазвитию и самосовершенствованию, а также активизация желание решать сложные профессиональные задачи. Установлено, что мотивация профессиональной деятельности в течение профессионального обучения студентов-психологов снижается, что свидетельствует о нереализованных ожиданиях студентов или снижению общего интереса к выбранной профессии. Выявлены положительные изменения профессиональной самооценки студентов, которая стабилизируется и становится адекватной на протяжении их профессионального обучения.

Ключевые слова: профессия; карьера; карьерные ориентации; профессиональная мотивация; профессиональная самооценка; будущие психологи.

DYNAMIC OF CAREER ORIENTATIONS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Anna A. Hoiko

group PSm-1-14-2.0d, VI course, specialty «Psychology»
hahoiko.il14@kubg.edu.ua

Scientific adviser

Olesia A. Stoliarchuk

Ph.D. in Psychology, Associate Professor of Department of general, age and pedagogical psychology of Institute Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University
o.stoliarchuk@kubg.edu.ua

Abstract. The problem of forming of career orientations of future psychologists has been researched. On the basis of empirical research of future psychologists' career orientations it has been discovered positive dynamic in particular strengthening desire of self-development and self-improvement and activation of desire to solve difficult professional tasks. It was found that professional motivation of future psychologists has been decreasing during professional education that had indicated unrealized expectations of students or decreasing of general interest in chosen profession. There were detected positive changes of students' professional self-assessment which had been stabilized and become adequate during professional education.

Keywords: profession, career, career orientations, professional motivation, professional self-assessment, future psychologist.